

Sosyal Çalışmada Gereksinim Kavramı ve Çocuk Refahı Sisteminde Gereksinim Temelli Politikalar

Sosyal Hiz. Uz. Dr. İsmet Galip YOLCUOĞLU*

Öz

Sosyal çalışma, bireylerin sorun çözme becerilerini geliştirebilmeleri, streslerini azaltmayı ve özellikle sosyal işlevselliklerini yükseltmeyi, insanın iyi olma durumunu sağlamayı ve sürdürmeyi hedefleyen bir disiplin ve meslektir. Bireylerin sorunlarının çözülmesi, gereksinimlerinin karşılanması anlamına gelmektedir. Bu durum, bireylerin beslenme, barınma başta olmak üzere temel gereksinimlerinin karşılanmasını gerektirmektedir. Gelişmiş ülkelerde, bireylerin yeterince iyi koşullarda yaşayabilmeleri için sosyal refah hizmetleri sunan kurumlar tarafından desteklenmesini içeren gereksinim-temelli düzenlemeler, programlar uzun yıllardır bulunmaktadır. Bu çalışmada, insan gereksinimlerinin karşılanması, bireylerin ve çocukların iyilik halinin desteklenmesi, yaşam kalitelerinin artırılması konularında sosyal çalışma disiplininin uygulayıcıları olan sosyal hizmet uzmanlarının ne tür çalışmalar yapabileceği konuları değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra gereksinim temelli genelci sosyal çalışma yaklaşımının, çocuk refahı sistemindeki önemi ve yansımaları örneklerle tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Müracaatçıların gereksinimleri, insanın iyilik hali, genelci sosyal çalışma, çocuk refahı, gereksinim temelli politikalar.

Abstract

The Concept of Needs at Social Work and Need Based Policies at Child Welfare System

Social work is a profession which is to solve problems, increase humans functionality and achieved the well being of people. Achieving human well-being means that a child is safe from daily problems of the life. This requires that a client's needs are met and that the human be able to grow and develop in an environment that provides consistent nurture, support, and stimulation. In the developed countries need-based policies and programmes have been used from the long time. In this study; client's needs concept that is important for the life quality and well-being of children; resources of support and the types of social work that types of work that could be done by social workers in coping with human needs problems have been evaluated from the perspective of social work discipline. Besides this, the effects of generalist social work approach on child welfare system have been also disgusted by examples.

Key Words: Needs of clients, human well-being, generalist social work, child welfare, need-based policies.

(*) SHÇEK İstanbul Atatürk Kız Yetiştirme Yurdu Müdürü.

GİRİŞ

Bu makalede sosyal çalışma disiplini açısından müracaatçıların gereksinimleri ayrıntılı biçimde gözden geçirilerek, çocuk refahı sisteminde gereksinim odaklı politikaların önemine vurgu yapılarak ve bu çerçevede çocuk koruma sisteminde yapılması gereken iyileştirmelere değinilerek, daha etkili mesleki müdahaleler yapılabilmesi için öneriler yer verilecektir.

İnsan davranışları, belli alanlardaki gereksinimlerine bağlı olarak ortaya çıkabilmekte ve şekillenmektedir. Ortaya çıkan bu davranışlar, kişinin fizyolojik yapısı, yetenekleri, yaşadığı kültür, sosyal çevre, etnik ve dinsel özellikleri kadar psikolojik gereksinimleri tarafından da etkilenmektedir. İnsan gereksinimlerinin çoğu fizyolojik ve psikolojik içeriklidir. Psikolojik gereksinimlerin karşılanması ve doyurulması fizyolojik ihtiyaçlara bağlıdır (Cüceloğlu, 1996). Her insanın, kendine özgü gereksinimleri vardır ve bu gereksinimler bireyin belli davranışları göstermesi için güdülenmesine neden olur (Baymur, 1985: 65). Morgan (1984; Akt. Gündoğdu, 2001) gereksinimi, bireyin içindeki fizyolojik ve sonradan edinilmiş eksiklik ya da yetmezlik olarak tanımlamakta ve genellikle dürtü ve güdüyle eş anlamda kullanılması gerektiğini ileri sürmektedir. Gereksinim kavramı psikolojide, insanın gelişimi ve çevresiyle bir ilişki kurabilmesi için gereken önemli koşulların eksikliği olarak tanımlanmaktadır. İnsanın tüm davranışları bir gerilimi, bir sıkıntıyı gidereceği düşünülen bir hedefe yöneliktir. Gereksinim adı verilen ve organizmada bir yoksunluktan kaynaklanan bu gerginlik ve sıkıntı, uygun objenin elde edilmesi ile biter ve organizma dengesine kavuşur (Kuzgun, 2000).

İnsan davranışlarının açıklanmasında öncü kuram kabul edilebilecek Freud'un kuramına göre, organizma eksikliğini ya da ihtiyacını duyduğu bir

nesne bularak ona eriştiği zaman ihtiyacı en düşük düzeye indirip doyuma vararak dengesini yeni baştan kurar ve onu rahatsız eden uyarıyı yok eder. Horney'e göre ise, güven gereksinimi insan davranışında temel etkidir (akt. Gündoğdu, 2001). Ayrıca, Murray'ın güdülenme kuramında da baskı ve gerilimi azaltma, gereksinimlere bağlı olarak açıklanmıştır. Murray gereksinimlerin, organizmada algılama, zihinsel etkinlik ve eylemi doyurucu bir yöne dönüştürme gibi belli bir baskıya karşı tepki oluşturduğundan ortaya çıktığını savunmuştur (Dilekman, 1986).

Gereksinimlerin karşılanması, bireyin veya sosyal sistemin beklenen doğrultuda fonksiyon göstermesi için gerekli olanakların sağlanmasına olanak verir. Bu olanaklara birey ve aile ulaşamadığında fonksiyonelliği, gelişimi engellenmektedir. Genelci sosyal çalışma, mikro-mezzo ve makro düzeyde eşzamanlı çalışmalar yoluyla, sosyal sorunlara karşı bütüncül bir sosyal çalışma müdahalesinin uygulamasını esas alan bir yaklaşımdır. Bu çerçevede, gereksinim odaklı (need-based) faaliyet gösteren bir alan olup sosyal hizmet uzmanları, mesleki bilgi ve profesyonel değer sistemi aracılığıyla, müracaatçıların gerçek gereksinimlerinin ortaya çıkartılmasını sağlarlar. Bu, sosyal çalışmanın temel ilkelerinden biridir. Sosyal hizmet uzmanları, müracaatçının hissettiği gereksinimlerden başlar ve bunu yaparken bilgisini kullanır, müracaatçı ile birlikte söylenen ve hissedilen gereksinime yanıt verecek hedefleri belirleyerek, gerekli mesleki müdahalede bulunur.

Genelci sosyal çalışma uygulamasının önemli bir kavramı olan "gereksinim", aile üyelerinin beslenme, barınma, eğitim, sağlık, ısınma, giyim, ulaşım, haberleşme, kanalizasyon, elektrik aydınlatması, içilebilir su ile istihdam olanağı elde ederek varlığını sürdürme, çocuklarını yetiştirebilme, ailenin geçimini sağlama ve iyilik halini sürdürebilme

gibi konularda sahip olması gerekli olan faktörler olarak sıralanabilir.

Sosyal çalışma uygulamasının en önemli rollerinden biri, bireylerin ve ailelerin gereksinimlerini belirlemektir. Bu açıdan 'gereksinim', "sosyal çalışmanın kuram uygulama esasları çerçevesini çizen önemli bir öge"dir (Uluğtekin, 2004: 91). Sosyal hizmet uzmanları sorunu, ailenin gereksinimlerinin, ayrıntılı tanımlandığı sosyal inceleme raporunda ortaya koymuş olmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları, çocuklar ve ailelerinin gereksinimlerini tespit ederek, onların güçlendirilmesinin önündeki engelleri görmeli, ihtiyaçlarının karşılanmasını engelleyen sosyal çevreyi de değiştirebilecek bilgilere sahip olmalıdır. "Bir sosyal çalışma etkinliği olan sosyal inceleme raporları, müracaatçıların gereksinimlerinin ayrıntılı olarak ele alınıp değerlendirildiği resmi belgelerdir" (Uluğtekin, 2004: 92). Çocuk koruma sistemine müracaat eden çocuklar ve aileleri ile onların gereksinimleri hakkında meslek elemanları tarafından düzenlenen sosyal inceleme raporları, özellikle müracaatçıların gereksinimlerine yanıt vermek üzere görev yapan, sosyal yardım kurumlarına iletilir. Uluğtekin (2004: 92)'e göre, sosyal çalışmanın önemli rollerinden biri de müracaatçıların gereksinimlerini değerlendirmektir. Gereksinimin tanımlanması, sosyal çalışma uygulama sürecinde değerlendirmenin bir parçasıdır. Sosyal hizmet uzmanları, bir şeyi gereksinim olarak tanımladığında, o şeyin mutlaka temin edilmesi gerektiğini ifade etmiş olmaktadır. Böylece gereksinim hizmeti getirir; gereksinimin yoğunluğu hizmetin nicelik ve niteliğini belirler. Sosyal hizmet uzmanları tarafından ev ziyaretleri ve diğer görüşmeler sonucunda düzenlenen raporlar, çocuklar ve ailelerin gereksinimleri konusunda toplumdaki ilgili kurumları harekete geçirerek ihtiyaçlara uygun hizmetlerin organize edilmesi ve farklı hizmetlerin kurumsallaşması için bir itici güç oluşturabilir."

Marshall (2005: 24)'a göre 'Gereksinim'; "gereklili addedilen, özellikle bireyin hayatta kalması için gerekli olduğu düşünülen bir şeydir. Gereksinim kavramı, sosyal bilimlerde kapsamlı biçimde kullanılır ve insan ihtiyaçları denilen şeylere özel bir dikkat sarf edilir. Kavramın kendisi gereksinimlerin tatmin edilmesi gerektiğini öngördüğü için, politika üretme tartışmalarında özellikle eylem ve müdahale iddialarını desteklemek için, gereksinim kavramına sık sık başvurulmuştur. Gereksinim, yoksulluk ve yoksunluk ile refah (insan gereksinimlerini karşılanmasını ifade eden bir terim) tartışmalarının da merkezinde yer almaktadır".

Sosyal refah, iyi yaşama ya da iyilik halini anlatan bir terim olarak; refahın artması gereksinimlerin karşılanmasına bağlı olduğu için toplumsal sistemde yaşayan bireylerin gereksinimleriyle yakın bağları olan bir terimdir. Çünkü sosyal refah politikaları, bireylerin, ailelerin gereksinimlerinin karşılanması amacıyla tasarlanmış politikalarlardır. Sosyal refah açısından düşünülen gereksinimler, hayatta kalmak için gerekli asgari düzeydekiler olmayıp; toplum içinde makul ya da yeterli bir yaşam sürmek için gerekli görülen gereksinimlerdir. Yeterli düzeyde beslenme, giyim isteklerini karşılayacak bir asgari gelirin yanı sıra, uygun barınma, eğitim, sağlık bakımı koşulları ile iş bulma fırsatları da bu kapsam içine girmektedir.

Barker (2003: 56)'a göre "gereksinim", "Bireyin yaşamını devam ettirebilmesi ve iyilik halini sürdürebilmesi, görevlerini yerine getirebilmesi için fiziksel, ruhsal ve sosyal açılardan edinmek istediği unsurlardır". Bireyin yaşamını ve iyilik halini devam ettirebilmesi, işlevlerini yerine getirebilmesi için fiziksel, psikolojik, ekonomik, kültürel ve sosyal açılardan gereksinim duyduğu şeylerde ortaya çıkan eksiklikler, onun sorunlarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla problemler, gereksinimlerle tanımlanır. Örneğin işsizlik sorunu olan bir insanın işe; evsiz-

lik sorunu yaşayan birinin kalacak bir yere, gelir yetersizliği çeken bir ailenin daha iyi gelir kaynaklarına gereksinimi vardır. Yani, aileler açısından ailenin problemleri, ailenin gereksinimleri ve ailenin amaçları arasında her zaman karşılıklı ilişkiler söz konusudur. Sosyal hizmet uzmanlarının ana hedefi de ailenin gereksinimlerin karşılanmasını sağlamaktır.

Ashman ve Hull (1999:40)'a göre; "genelci sosyal çalışma uygulamalarında, ailenin problemleri onun 'gereksinimleri' gözden geçirilerek anlaşılabilir. Ailenin, çocuk koruma sistemine müracaat etme nedeni bir takım sorunları olduğu gerçeğidir. Sistemde görev yapan sosyal hizmet uzmanlarının görevi, ailenin sorunlarının çözümü için aile üyelerinin neye gereksinim duyduklarının ortaya çıkarılmasıdır".

İnsanın gelişimi ve çevresiyle bir ilişki kurabilmesi için gereken önemli koşulların eksikliği olarak tanımlanan 'gereksinimlerin' karşılanması ile bireyin veya sosyal sistemin, beklenen doğrultuda fonksiyon göstermesi için yeterli olanaklar sağlanmış olmaktadır. Bu olanaklara, birey ve aile ulaşmadığında fonksiyonelliği ve gelişimi engellenmektedir.

İnsanın Temel Gereksinimleri

Sosyal çalışma uygulamalarında temel unsurlarından biri, sosyal yardım sisteminin müracaatçısı bireyin temel gereksinimlerini karşılayamaması ve bunları karşılayacak toplumsal kaynaklara erişim yetersizliğidir. Bu açıdan bireyin temel gereksinimleri kavramı, öne çıkmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nün 1976 yılında yaptığı küresel konferansında, ayrıntılı olarak tartışılan ve daha sonra Dünya Bankası tarafından da benimsenen temel gereksinimleri şu şekilde tanımlanmıştır (Akt. Şenses, 2001:37);

- Hane halkının (beslenme, barınma, giyim gibi) özel tüketim için gerekli olan en az miktarlar,
- Toplum tarafından, toplu tüketim konusunda kendi üyelerine sağlanan gerekli hizmetler (içilebilir su, kanalizasyon, elektrik, kamu ulaşımı, sağlık ve eğitim),
- Kendilerini etkileyen kararların alınmasına katılım,
- Mutlak düzeydeki temel gereksinimlerin, temel insan haklarının daha geniş bir çerçevesi içinde mutlak düzeyde karşılanması,
- İstihdama temel gereksinme stratejisinin hem amacı hem de aracı olarak yaklaşılması.

Temel gereksinimler, insan olmanın getirdiği onurlu yaşam hakkının evrensel düzeyde uygulanabilirliği olarak yorumlanabilir. İnsan hakları, bireyin var olan potansiyelini gerçekleştirme olanak verecek genel ve özel koşullar içinde yaşaması olarak düşünülürse, bu temel gereksinimler tanımı dar kalacaktır. Bu durumda, temel gereksinimler tanımına kendini ifade edebilme, yaratıcılığını geliştirme ve gerçekleştirme, uygun ortamlarda yaşamını sürdürebilme gibi öğeleri de eklemek gerekecektir (Tekeli, 2002).

Maslow (1971, akt; Cüceloğlu 1996:236), insanın gereksinimlerini şu şekilde sıralamıştır:

- Fizyolojik gereksinimler; barınma, beslenme (yemek, su, hava), cinsellik,
- Güvenlik gereksinimi; acıdan, korku durumlarından uzak olma, korunma ve düzen, değişmezlik ve kanun güvencesi içerisinde olma,
- Sosyal gereksinimler; sevgi, yakınlık ve ait olma ihtiyacı ve kimlik duygusu kazanma, diğerleriyle yakın temas, sosyal faaliyetlerde bulunma,

- Saygı görme ve itibar, statü edinme gereksinimi; yeterlilik, prestij, başarıma, grup tarafından kabul görme, tanınma ve onaylanma,
- Kendini gerçekleştirme gereksinimi; kişinin potansiyelini ve enerjisini ortaya koyabilme, yaratıcılık.

Temel gereksinimlerin neler olduğunu tanımlamaya çalışmanın neredeyse olanaksız olduğu ifade edilebilir. Bu çerçevede, bireylerin karşılanmasını istedikleri gereksinimler üzerinde durmak gerekir (Neubourg, Weigand, 2000; akt, Şenkal, 2005: 75).

Cüceloğlu (2001), ailenin temel gereksinimlerini de şu şekilde tanımlamıştır: Beslenme, barınma gibi fizyolojik gereksinimlerin karşılanmasının yanında değerli olma duygusu, güven ortamı, yakınlık ve dayanışma duygusu, sorumluluk duygusu, zorluklarla mücadele ederek onların üstesinden gelmeyi öğrenme, mutluluk ve kendini gerçekleştirme ortamı, manevi yaşamın temellerini oluşturur.

Müracaatçıların gereksinimlerine yanıt vermeyi hedefleyen sosyal çalışma alanında, ailedeki büt yüklerin sorunlarıyla ilgili mesleki çalışmalarda çocukların gereksinimleri de ön planda tutulur ve eş zamanlı çalışma yürütülür. Çocuğun gereksinimleri açısından, güvenli bir aile ortamında yaşama, eğitim görme, ana-babadan ilgi, sevgi ve anlayış görme, fiziksel ve duygusal gereksinimlerinin karşılanması, teşvik edilerek cesaretlendirilmesi, ana-babalar tarafından korunup gözetilmesi sayılabilir. Ruh sağlığı uzmanları, çocuklar için süreklilik gösteren bakım verenlerin çocuğun güven duygusunu pekiştirmesinde, kesintisiz sağlıklı duygusal ilişkiler kurabilmeleri açısından çok önemli olduğunu vurgulamışlardır (Rosenberg, 1987; akt. Fraser, 2006).

Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere’de Çocuk Refahı Alanında Gereksinim Odaklı Politikalar

Gelişmiş ülkelerde, çocukların gereksinimlerinin karşılanması ve toplumun iyi olma halinin bu yolla güvence altına alınmasına ilişkin, modern ve bilimsel sosyal çalışma uygulamaları bulunmaktadır. Örneğin, A.B.D.’de yirminci yüzyılın başlarında, çocukların gereksinimlerini saptamak ve bu ihtiyaçlara göre çocuk refahı hizmetlerini planlamak üzere “Beyaz Saray” konferansları düzenlenmeye başlanmıştır. İlk konferans, 1909 yılında Başkan T. Roosevelt tarafından, çocuk sorunlarıyla ilgili tüm resmi kurumlar ve gönüllülerin katılımıyla toplanmıştır. Bu konferanstan çıkan önerilerde yer alan “Çocuk Büroları”, Federal Hükümet tarafından çocuk refahı hizmetlerinin yürütüleceği birimler olarak 1912 yılında Çalışma Bakanlığı’na bağlı olarak kurulmuştur. 1946’da Federal Güvenlik Kurumuna devredilinceye kadar bu bakanlığın bünyesinde kalmıştır. 1919 yılında ikinci konferans, 1930 yılında üçüncüsü, 1940 yılında dördüncüsü, 1950’de beşincisi ve 1960’da altıncısı Beyaz Saray’da toplanmış, çocuk refahı hizmetlerinin kapsamının genişletilmesi, standart hale getirilmesi, çocuk suçluluğunun önlenmesi, çocuk sağlığı gibi önemli temalar işlenmiştir. Bu konferanslar, takriben her on yılda bir çocuk sorununa ilişkin olarak devam etmiş, tespit edilen sorunların çözümüne yönelik gereksinim duyulan politika değişiklikleri, yasal ve örgütsel düzenlemeleri belirlemek ve uygulamaya sokmak amacıyla, hızlı bir biçimde gerçekleştirilmiştir.

Örneğin, 1921 yılında Analık ve Çocukluk Kanunu, 1935’de Sosyal Güvenlik Kanunu, 1939 yılında ise Çalışma Standartları Kanunu çıkartılmıştır. 1953 yılında Sağlık, Eğitim ve Refah Bakanlığı kurularak çocuk büroları bu bakanlığa bağlanmıştır. 1958 yılında “Sosyal Güvenlik Yasası”nda

çocuk koruma hizmetlerine yönelik bir takım değişiklikler yapılmıştır. 1960 yılında; 49 eyalet, “çocuk istismarı raporu” doğrultusunda çocuk koruma sistemlerinde yasal ve örgütsel iyileştirmeler yapmıştır. 1974 yılında, “Çocuk İstismarını Önleme ve Tedavi Kanunu (CAPTA)” çıkartılmış ve federal fonların çocuk hizmetleri ve araştırmalarına yönelik olarak geniş bir çerçevede kullanılması olanaklı hale gelmiştir. Kısaca CAPTA olarak anılan yasa, 1988 tarihinde “Çocuk İstismarını Önleme ve Aile Hizmetleri Yasası” olarak yeniden düzenlenmiştir. Bu yasaya, 1990 yılında evsiz çocuklar ve ailelerine yönelik eklemeler yapılmış; 1992’de “Çocuk İstismarını Aile İçi Şiddeti Önleme ve Aile Hizmetleri Yasası” olarak düzeltilmiştir. 2003 yılında, “Çocuklar ve Ailelerinin Güvenliği Kanunu” ile çocukların yararına yönelik düzenlemeler en üst düzeye taşınmıştır. A.B.D. çocuk koruma sisteminde, risk altında olup yoksulluk yardımı yapılan her çocuk ve ailesine sağlanan sosyal yardım, sağlık yardımı vb. harcamaların yıllık ortalama 35.000 dolar olduğu hesaplanmıştır (A.B.D Aile ve Çocuk Servisi, 2008).

Batı Avrupa çocuk koruma sistemini yansıtan İngiltere’ye bakılacak olursa; İngiltere’de, korunması gereken çocuklara yönelik hizmetlerdeki gelişmeler açısından en önemli dönüm noktası 19. yüzyılın sonlarına rastlamaktadır. 1861 yılında çıkartılan “Şahıs Kanunu” ile çıraklık yaptırılan çocukların, çalıştırılırken ayrıca da cezalandırılması yasaklanmış; 1868 yılında çıkartılan (Poor Law) Yoksullar Yasası’nda ise ailelerin, çocuklarının yiyecek, giyecek, konut ve sağlık gereksinimlerini karşılayamamaları suç sayılmaya başlanmıştır. 1889 yılında çıkartılan ve “Çocukların Ayrıcalıkları” olarak bilinen ve çocuklara zulmün önlenmesi amacını taşıyan yasa ile çocuklarına patolojik şekilde davranan ebeveynlere, devlet tarafından çocuk lehine müdahale etme yetkisi verilmiştir. Mahke-

meler tarafından, gerekirse görevlilerin çocukların güvenliğini korumak için eve girmesi, ebeveynlere hapis cezası verilmesi yetkisi getirilmiştir. 1908 yılında ilk kez “Çocuk Mahkemelerinin” kurulması, evlat edinmenin yasal altyapısının oluşturulması ve çocuklarına cinsel istismarda bulunan, ensest ilişki vakalarında ebeveynlerin rahibe gönderilmesi yerine yargılanma ve cezalandırma uygulamalarına olanak sağlayan yasal düzenlemeler yapılmıştır. 1933 tarihli “Çocuk ve Gençler Yasası” ile ilk kez “çocuğun yararı” kavramı gündeme getirilmiş ve çocuk mahkemelerinin etkinliği artırılarak, “çocuğun korunması” ile ilgili iyileştirmelere yönelik yeni yasal düzenlemeler yapılmıştır.

1945 yılı İngiltere’de ‘çocuk konusunda’ bir dönüm noktası oluşturmuş, sosyal hayatın her cephesinde, II. Dünya Savaşı ile önemli değişiklikler ve yenilikler getirilmiştir. 1944 yılı Eğitim Kanunu, 1945 Ailelere Yardım Kanunu (Family Allowance Act), 1948 Milli Yardım Kanunu (National Assistance Act) sırasıyla uygulamaya konulmuştur. 1945 yılında, çocukların korunmasıyla ilgili durumun değerlendirilmesi ve gerekli plan programların yapılabilmesi için İçişleri, Sağlık, Eğitim Bakanlıkları ve gönüllü dernek temsilcilerinin katılımıyla bir komite kurulmuştur. Komitenin başkanı Miss Curtis’in adıyla anılan “Curtis Raporu”, bir yıl süren çalışmalar sonucunda yayınlanmıştır. Bu raporda yer alan önerilere dayanılarak, 1948 (Children Act) “Çocuk Yasası” çıkartılmıştır. Bu yasa ile ailelerin parçalanması sonucunda büyük sayıda çocuk grubunun bakıma ihtiyaç gösterdiği tespitle, bütünüyle aileyi desteklemek, bireyleri ekonomik ve sosyal sıkıntılardan kurtarmak hedeflenmiştir. Ayrıca, yerel yönetimlerin çocuğun korunmasındaki görev ve yetkileri ile hangi çocuklara ne tür hizmetlerin verileceği ayrıntılı olarak belirlenmiştir. Curtis Raporu’ndaki tespitlere uyularak, İçişleri Bakanlığı’na bağlı olarak çalışan “Çocuk Dairesi”

ve her vilayette bulunan “Çocuk Komiteleri” ve “Çocuk Şubeleri”ne bağlı olarak, yerel yönetimler tarafından çocukların gereksinimlerini tespit etmek üzere “İlk Müracaat Merkezi” (Reception Home) istasyonlar kurulmuştur. 1960 yılında, İngiltere çocuk koruma sisteminde bakılan çocuk sayısı 61.729 olup bunların yarısı koruyucu aile yanındadır. Başka bir deyişle çocuk koruma sisteminde bakılan çocukların % 50’si topluma entegre edilmiş durumdadır. Bu durum, yirminci yüzyılın ortalarında, İngiltere’de toplum-temelli çocuk hizmetlerinin ne derece gelişmiş olduğunu sergilemektedir.

1970’li yıllarda 13 yaşındaki Dennis O’Neil’in evlat edinen aile yanında ölmesi üzerine, parlamentoda çocuk komitesi kurulmuş, yerel yönetimlerin de çocuk komiteleri, çocuk ofisleri kurmalarına yönelik düzenlemeler yapılmıştır. 1963 yılı İstatistiklerine göre, Londra’da doğan her 10 çocuktan biri evlilik dışı çocuk olarak doğmuştur. 1968 tarihli “Sosyal Hizmet Yasası”, yerel yönetimlere sosyal hizmet departmanı kurma, çocukların yerleştirilmesi, refahı ve sağlık, gözetim koşullarının iyileştirilmesi görevleri ve “çocuk ihmali” konusunda araştırmalar yapma sorumluluğu vermiştir. 1969 yılında çıkartılan “Çocuk ve Gençler Yasası” İngiltere’de çocuk refahı sisteminin gelişmesinde önemli bir kilometre taşı olmuştur. Uluğtekin (2004:16)’e göre; “1971’de iktidara gelen muhafazakar hükümet, 1969 tarihli çocuğa yönelik refah yaklaşımını temel alan yasayı eleştirmiş ve uygulamaya girmesini engellemiştir. 1976 yılında yeniden iktidara gelen İşçi Partisi, çocuk refahı yaklaşımını esas alan yukarıda belirtilen yasayı benimsediğini ve sosyal hizmet bölümlerinin görüşlerine ağırlık verildiğini açıklamıştır. 1979 yılında yeniden iktidarı devralan Muhafazakâr hükümet, ‘çocuk refahı’ yaklaşımını tekrar reddetmiştir”. 1970 tarihli “yerel yönetimler sosyal hizmet yasası”, çocuklarla ilgili sosyal hizmet servisleri ve çocuk bakım hizmet-

lerinin birleştirilmesini sağlamıştır. Aynı tarihlerde, İngiltere çocuk koruma sisteminde 166 Çocuk Yuvası, 277 Grup Evi (her evde 10-12 çocuğun bakıldığı) ve 175 Kışla Tipi büyük kapasiteli (50-200 arası çocuğun kaldığı) bakım yurdunda çocuklara hizmet verilmekte idi. 1974 yılında Maria Cowell isimli çocuğun, üvey babası yanında ölmesi üzerine yapılan soruşturma sonucu düzenlenen raporda; çocuk refahı servisleri arasında ciddi koordinasyon eksikleri olduğuna işaret edilerek, çocuk koruma komitelerinin kurulması ve yerel yönetim otoritelerinin eşgüdüm halinde, risk altındaki çocukları koruma ve denetim hizmetlerine yoğunlaşmaları sağlanmıştır.

1989 “Çocuk Yasası”, her çocuğa ihmal ve istismardan korunma hakkı vermektedir. Temel ilke olarak çocuğun en iyi bakımının kendi aile ortamında yapılabileceği ilkesi benimsenmiştir. 1995 yılında, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesine dayanılarak çocuk yasasına üç temel ilke eklenerek; çocukların her türlü ayrımcılıktan korunması, çocuğun refahının sağlanmasına birinci derecede öncelik verilmesi ve çocuğun görüş ve düşüncelerinin dinlenmesi ilkeleri kabul edilmiştir. 2003 yılında Margaret Hodge ilk “Çocuk Bakanı” olarak atanmış, elektronik ortamda her çocuğun sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlere ilişkin sorunları, görüş ve önerileri alınarak çocuk komisyonu ve yerel otoritelerce ihtiyaçlara uygun hizmetlerin geliştirilmesi ve çocukların güveninin kazanılmasına yönelik çalışmaların yapılması kararlaştırılmıştır.

İngiltere’de, diğer gelişmiş ülkelerde olduğu gibi “aile” odaklı sosyal hizmet modelleri geliştirilmiştir. Bunun yanı sıra çocuğun aile içinde desteklenmesi yaklaşımı benimsenerek buna yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Yirmi birinci yüzyılın başında çocuk refahı çalışmaları ciddi şekilde politika değişikliğine uğrayarak, klasik, sığ “çocuk koruma odağı” yerini, “çocukların gereksinimlerini kapsayan” yeni

ve geniş bakış açısına bırakmıştır. Bu yeni odakla ilgili sonuçlar ve çocuk politikasındaki değişiklikler, yapılan alan çalışmalarında çocuklar ve onların ailelerinin gereksinimlerinin incelenmesi sonucunda ortaya çıkmıştır (Department of Health, 2000). Sosyal hizmet uzmanlarının, çocukların geniş bir yelpazedeki potansiyel gereksinimlerini karşılamaya yöneldikleri bu politika değişimi, “yeniden odaklanma” olarak isimlendirilmiştir (Little 1997).

Aile ve çocuk değerlendirme konusunda Holland'ın 1997-2001 tarihleri arasında yaptığı araştırma; “Kent Çocuk Koruma Servisi” ile “Hillside Aile Merkezi”nde çocuklar ve aileleri hakkında derinlemesine değerlendirmeleri içermektedir. Üç aşamada yürütülen çalışmada, yaşları 6 aylıkla 12 yaş arasında değişen 35 çocuğun durumu sosyal hizmet uzmanları tarafından derinlemesine gözlem, vakayla ilgili kayıtların incelenmesi, yarı-yapılandırılmış mülakatlar ve uzmanlardan oluşan odak gruplar yoluyla derinlemesine değerlendirilmiş ve 15 vakayla ilgili düzenlenen raporlar çocuk mahkemesine gönderilmiştir. Derinlemesine aile ve çocuk değerlendirme çalışmalarının sorunun çözümünde anahtar nokta olduğu ispatlanmıştır.

Batı Avrupa’da refah seviyesi yüksek ülkelerde, çocuk koruma sisteminde kurum bakımının yerini toplum temelli koruma ve bakım almıştır. Bunda toplumların, sosyal çalışma alanına verdikleri önemin yanında ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmişliklerinin de payı vardır.

Bugün, nüfusu ülkemize yakın olan İngiltere’de sosyal hizmetlerle ilgili kamusal hizmetlerde çalışan sosyal hizmet uzmanı sayısının 100.000’in üzerinde olduğu görülmektedir (www.connexions-direct.com).

Sanayi devrimi sonrasında teknolojik, ekonomik ve sosyal açılardan meydana gelen hızlı gelişmelerle, Batı Avrupa ülkelerinde aile odaklı sosyal

hizmet uygulamaları geliştirilmiş, korunması gereken çocukların aile-akraba yanında desteklenmesi yaklaşımı benimsenmiştir. Korunması gereken çocuklar konusunda, yetimhane yaklaşımından uzak durularak toplum temelli düzenlemeler yapılmıştır. Son yıllarda, çocuk refahı çalışmalarında, çocukların gereksinimlerini temel alan yeni bakış açısı ön plana çıkartılmıştır.

Flora (vd.(1990:29; akt. Koray, 2000:52) ‘refah devletini’ şöyle tanımlamaktadırlar: “Bireylere ve ailelere asgari gelir güvencesi veren, onları toplumsal tehlikelere karşı koruyan, sosyal güvenlik olanakları sağlayan, toplumsal konumları ne olursa olsun tüm vatandaşlara eğitim, sağlık, konut gibi sosyal hizmetler alanında belirli standartlar getiren devlettir”.

Bu tanımda geçen alanlar; yoksulluğa, işsizliğe karşı bireyleri korumak, asgari geçim düzeyinin sağlanması, sosyal yardımlar, eğitim, sağlık ve konut politikaları, ‘sosyal politika’nın temel uygulama alanlarıdır. Aynı şekilde çocuk koruma sistemi de ülkedeki sosyal refah sistemi ile birlikte, içinde bulunduğu sosyo-ekonomik yapının bir parçası olarak karşılıklı etkileşim içerisinde diğer sistemlerle birbirini etkilemektedirler.

Tartışma ve Türkiye İçin Sonuçlar

Türkiye’de, halen toplum korunmasına gereksinim duyan bireyler ve özellikle de çocuklara yönelik çağdaş anlamda çocukların ve ailelerinin gereksinimlerini temel alan, çocukların görüşlerine yer veren, yukarıda bahsi geçen risk-temelli, gereksinim-temelli, toplum-temelli hizmetler geliştirilmemiştir. Oysa bireylerin gereksinimlerini karşılamak iddiasında olan sosyal refah devletlerinin, öncelikle bireyin gereksinimlerini belirlemeyi ve bireylerin gereksinimleri karşılanmadığında ortaya çıkabilecek riskleri önceden görebilecek bir kavrayışı geliştirebilmeleri beklenmektedir.

“Refah devleti” kavramı, ilk kez 19. yüzyılın sonunda Almanya’da, sosyal güvenlik alanında alınan önlemler nedeniyle kullanılmaya başlanmış, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra gelişmiştir. Refah devleti, kapitalist ekonomilerde endüstrileşmeyle ortaya çıkan sosyal sorunlar, artan eşitsizlikler ve güvencesizlik karşısında devletin seyirci kalamayacağı, toplumsal güçler arasında dayanışmayı güçlendirmek üzere devletin oynaması gereken bir rolü olduğu düşüncesinden gelişen bir kavramdır.

Bütün bu bilgiler ışığında ülkemizde, özellikle son 30 yılda önemli bir toplumsal değişim ve dönüşüm periyodu yaşanmakta olup bu sürecin olumlu ve olumsuz doğurguları ve özellikle temel gereksinimleri karşılanamayan bireylerin yarattığı ve aynı zamanda maruz kaldığı sosyal sorunlar, yoğun biçimde kendini göstermektedir. Özellikle 1980’li yıllarda uygulanan, günümüzde de değişik boyutlarıyla sürdürülmeye çalışılan ekonomik ve sosyal politikaların, var olan olumsuzlukları, yoksulluğu daha da derinleştirdiğini ve sosyal sorunların çözümüne yönelik sosyal politikaların halen yetersiz olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Kişi başına gelir düzeyinin düşük ve işsizliğin yoğun biçimde yaşandığı sosyal politika önlemlerinin güçsüz kaldığı istikrarsız bir ekonomik yapıda, yoksulluğun yaygınlaşması sorunu gereksinimlerini karşılayamayan ailelerin sayısındaki artışı da beraberinde getirmiştir. Mikro düzeyde bireylerin gereksinimlerinin karşılanmamış olması, toplumsal düzeyde yıkıcı sonuçlar doğurabilen bir unsur haline gelebilmektedir.

1960’lı yıllardan itibaren büyük bir ivme kazanan kırsal kesimden büyük kentlere göç hareketleri sonucunda, göç eden ailelerin kronik işsizlik ve sosyal destek sağlayamamaları sonucu, kentsel

yoksulluk sorunu ile yüz yüze gelmekte ve gereksinimleri, beklentileri karşılanamayınca bireyler ve toplum için çok ciddi riskler ortaya çıkabilmektedir. Büyük kentlerde hızla artan suç davranışları, alkol, madde kullanımı, yasadışı faaliyetler, çocukların eğitime devam edememesi, ruhsal sorunlardaki artış bu duruma örnek gösterilebilir.

Risk altında yaşayan bireylerin desteklenmesi açısından, önemli eksiklikler olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Çünkü sosyal sorunları çözenin zamanı, bireylerin ve ailelerin sorunları artık kronik hale geldikten sonra sosyal hizmet ve psikiyatrik tedavi kurumlarına yapılan müracaatlarla değil, ancak hak-temelli ve sorunlara erken müdahalenin önemini bilen bir kavrayışla olanaklı hale gelebilecektir. Öyleyse, sosyal politika sosyal çalışmanın gereksinim duyduğu yasal ve örgütsel düzenlemeleri bir an önce bu mesleğe vererek, sosyal alanı güçlendirmelidir. Bireylerin gereksinimlerinin ihmal edildiği yapı, ülkemizde insan kaynağının korunması ve geliştirilmesini engellemektedir. Bu bakımdan, sosyal risklerin farkında olan ve bireylerin ve ailelerinin iyilik halini desteklemeye yönelik daha etkili sosyal çalışma müdahalelerinin yapılması gerektiği açıktır. Çünkü aile-merkezli erken müdahale yönelimli sosyal çalışma programları ve gereksinimlerle, risklerin belirlenmesi temelli yaklaşımlarla, ailelerin gereksinimlerinin karşılanması, güçlendirilmeleri yoluyla birçok sorunun sağlıklı biçimde çözümlenebileceği açıktır. Bu yolla, bireylerin her türlü sosyal risklerden uzak tutulabileceği ve özellikle kriminal olayların, ruhsal rahatsızlıkların, çocuk ihmallerinin azaltılabileceği ve sosyal çalışma disiplininin temel hedefi olarak “toplumun iyilik halin”ne ulaşmanın yolunun açacağı öngörülebilir.

KAYNAKLAR

- A.B.D Aile ve Çocuk Servisi, 2008.
- Ashman, K. K. ve Hull, G. H (1999). Understanding Generalist Practice. Chicago: Nelson Hall Publisher.
- Barker, R. L. (2003). The Social Work Dictionary. Silver Spring, Md: NASW Press.
- Baymur, F. (1985). Genel Psikoloji. İstanbul İnkılap Kitabevi, 7. Baskı.
- Cüceloğlu, D. (1996). İnsan ve Davranışı. İstanbul: Remzi Kitabevi, 6. Basım.
- Cüceloğlu, D. (2001). Yetişkin Çocuklar. Remzi Kitabevi, 19. Basım, İstanbul.
- Dilekman, M. (1986). Lise Öğrencilerinin Psikolojik İhtiyaçları. Ankara Üniversitesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Fraser, Mark W., Jeffrey M. Jenson (Edit.). (2006). Social Policy for Children ve Families: A Risk And Resilience Perspective. Sage Publications, California.
- Karataş, K. (2001). Toplumsal Değişme ve Aile. Toplum ve Sosyal Hizmet” Cilt:12, Sayı:2.
- Kongar, E. Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği. Remzi Kitabevi, 1981.
- Koray, M. (2000). Sosyal Politika. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Little, M (1997). The Re-Focussing of Children’s Service. N. Parton (Ed.), Child Protection and Family Support. London: Routledge. (pp. 25-38).
- Marshall, G. (Ed.) (2005). Sosyoloji Sözlüğü. Çevirenler: O. Akınhay, D. Kömürçü. Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Şenkal, A. (2005). Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika. İstanbul: Alfa Yayınları, 1. Basım.
- Şenses, F. (2001). Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk. İletişim Yayınlar, İstanbul.
- Uluğtekin, S. (2004). Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları. İkinci baskı, Yayın. No: 71.